

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Румяна Петрова Коларова, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“,
направление 3.3. (политически науки)

за придобиване на научната степен „доктор“ по професионално направление 3.3.
(политически науки), с кандидат **Димитър Иванов Пехливанов**, дисертационен труд
на тема **„Новата динамика на европейския съюз – от насърчаване на сходства към
управление на различия“**

Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение.

Проблемът за нарастването или намаляването на хетерогенността (разнородността) в Европейския съюз е в центъра на вниманието на политици и анализатори дори преди момента на създаването на Съюза. Нещо повече, това е основен въпрос, на който във всеки един момент от функционирането на ЕС се търси ясен отговор, защото смисълът от съществуването на Съюза е най-вече в постигането на определени модели на ред и управляемост на обществата и икономиките, които са част от него. Всъщност въпросът за ефективността и успешността на интеграционния проект (чиято основна цел се задава от две думи - мир и благоденствие) неизбежно и непрекъснато поставя въпроса дали трябва да се стремим към намаляването на различията, на социалното и икономическо разнообразие, или чрез обединение на много и неизбежно различни помежду си държави и икономики може да се постигне общата за всяка една от тях цел – добре подредено, благоденстващо общество, в което намалява социалното неравенство.

Димитър Пехливанов тръгва от много ясен и еднозначен отговор на този въпрос – хетерогенността, разнородността в ЕС неизбежно и необратимо нараства. Изследователският проблем в неговия дисертационен труд е: как се променя начинът на взимане на решения и на реализиране на успешни управленски мерки в ЕС, чрез който се дава ефективен отговор на тази все по-нарастваща хетерогенност. Това е един по съществото си концептуален проблем отнасящ се както до природата на ЕС, така и до смисъла от неговото съществуване. Разбира се значението му не е просто и само теоретично, а най-вече прагматично, доколкото въпроса за наднационалната или междуправителствена природа на ЕС се свежда до въпроси за обхвата и съдържанието на общите политики, за идеологическия и политически сблъсък между партийни програми и социални проекти. Тук не става въпрос дали държавите членки трябва да взимат общи решения и предприемат съвместни действия, а как нарастващите различия

между тях обуславят промени в начина, по който трябва да действат в бъдеще, за да гарантират успеха на интеграционния си проект. В обобщение – изследваният от Димитър Пехливанов проблем има много голяма научна и научно-приложна значимост.

Точно формулирани цели и задачи на дисертацията.

В своята дисертация Димитър Пехливанов си поставя като цел да отговори на четири взаимно свързани въпроса: /1/ какви са основните характеристики на хетерогенността на ЕС и главните фактори за това на днешния етап от неговото развитие? /2/ Какви са новите парадигми на неговото управление, присъщи много повече на една геополитическа континентална организация от универсален характер отколкото на една стегната, хомогенна наднационална организация? /3/ Каква е новата същност на ЕС като международна организация и възможностите за развитие пред ЕС отгук нататък като резултат от очевидната му невъзможност да осигури равномерно съхранение на ценностите си във всички свои членове? /4/ Доколко миналите разширявания на ЕС са основна предпоставка за увеличената му хетерогенност? (стр. 5). Най-вече трябва да отбележим, че така формулирани въпросите предпоставят своите отговори, които при това не са формулирани като хипотези – т.е. има много ясно и точно дефинирани изследователски цели, които обаче съдържат и предполагаеми резултати от предстоящото научно изследване.

В съответствие с така формулираните цели Димитър Пехливанов си поставя шест изследователски задачи: /1/ да направи критико-аналитичен преглед на проблема за разнородността на Европейския съюз в класическите теории на европейската интеграция и да проследи проблема от гледна точка на миналите разширявания; /2/ да изследва многостранно дефинираните от него три водещите фактори на разнородността на ЕС като аргументира тезата си защо това са три водещи фактора; /3/ да конструира „математически алгоритъм“, чрез който да остойности и онагледя степента на разнородност на ЕС, който нарича индекс за хетерогенност; /4/ да анализира съществуващите теории и хипотези за предполагаемата „точка на пречупване“ в разнородността на ЕС; /5/ критико-аналитичен преглед на основните теории за променената същност и характер на ЕС като международна организации или геополитическа континентална общност; /6/ критико-аналитичен преглед на основните проблеми в управлението на ЕС и на най-адекватните формули за по-добро управление. Тези задачи ясно очертават изследователското поле на представения за защита дисертационен труд.

Доказателства, че дисертационният труд е разработен самостоятелно

Дисертационният труд на Димитър Пехливанов е резултат от многогодишни изследователски дирения, за което свидетелстват и публикациите на автора по темата – първата е от 2017 година; посочените в автореферата шест публикации по темата доказват, че дисертационният текст е плод на системни и задълбочени изследователски усилия.

Представеният за защита труд предлага оригинален и самобитен подход към анализа на един основен за европейските изследвания проблем. Ключов елемент от този подход е предложената оригинална индексация, чрез която се оценява ретроспективно процеса на разширяване чрез основния за дисертацията индикатор – хетерогенността и се прави прогноза за бъдещите граници и механизми на управление на ЕС.

Степен на познаване на състоянието на проблема, съответствие на използваната литература, коректност при цитирането на представителен брой автори

Използваната от него литература включва общо 124 публикации на български, английски, френски и немски, документи и интернет източници, които са пълноценно използвани и коректно цитирани. Авторът показва много добро познаване на литературата и критично преосмисля основополагащи тези в полето на неговия изследователски интерес.

Едно от основните достойнства на дисертацията на Димитър Пехливанов е представеният обзор на литературата по обхванатите в дисертационния текст теми. Авторът показва не само добро познаване на основните автори, но и способност за критична интерпретация на техните тези. Собствените авторски изследвания на дисертантът се осъществяват в активен диалог с основните концептуални модели, използвани в литературата по темата. Безспорно е и умението му не само критично да анализира техните концепции но също така и да гради своите тези в рамките на този избран от него теоретичен контекст.

Наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването

Ключов елемент на предлаганият от Димитър Пехливанов теоретичен модел е неговата дефиниция за хетерогенност операционализирана основно чрез три фактора (измерения) - икономика, геополитика и ценностна система. Пехливанов доразвива теоретичния си модел чрез дефиниране на процедури за количествено остойносттаване на степента на

хетерогенност. Изработеният „индекс на хетерогенността“ (по моя преценка) има по-скоро илюстративна роля, доколкото прилагането му не дава възможност за измерване на хетерогенността като текущ, динамичен процес, а просто предлага формализирана, количествена оценка чрез този критерий на етапите на разширяване на ЕС. Безспорно е обаче, че

В теоретично отношение дисертантът използва преди всичко конструкти от научната област на международните отношения, и съответно основна единица на неговия анализ е държавата. Това естествено предполага, че извън обсега на неговия анализ остават ключови политически процеси (парламентаризацията, партизацията и цикличните електорални взаимодействия между гражданите на държавите членки и европейските политици), обуславящи и катализиращи европейската интеграция и евентуалната политическа „хомогенизация“. Това ограничение на изследователския обхват е методологически обусловено, но съвсем не изключва необходимостта от анализ на въпроса доколко е възможен и осъществим процес на хомогенизация. По мое мнение основен пропуск в теоретичния модел, използван в дисертационния труд на Димитър Пехливанов е именно липсата на анализ за факторите и параметрите на процеса на хомогенизация на ЕС, дори и този процес да се дефинира и анализира единствено и само като „хетерогенност с обратен знак“.

Всъщност темата за евентуалния процес на хомогенизиране се разглежда на две места в дисертационния труд – първо, когато се коментира приложимостта на предлагания от Димитър Пехливанов индекс на хетерогенност (стр. 112 и 123) и второ се коментира във връзка с един от възможните, но малко вероятни според автора сценарии за развитие на Европейския съюз (стр. 208-210). И теоретичния модел и съответно резултатите от анализа на Димитър Пехливанов по темата само биха спечелили от по-задълбоченото и комплексно изследване на този аспект на европейския интеграционен модел.

Съответствие на избраната методология и методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд.

Избраният изследователски подход се задава от трудовете, които според посочените цели и задачи на дисертацията са обект на критико-аналитичния преглед на автора. Димитър Пехливанов напълно коректно работи в тяхната концептуална рамка. Аргументираните от него тези и направените заключения доказват продуктивността на избрания от него теоретичен модел.

Наличие на собствен принос при събирането и анализирането на емпиричните данни.

Дисертацията на Димитър Пехливанов е фокусирана върху концептуалната рамка на политическия процес, както и върху стратегическите визии за бъдещето на Европейския съюз. Анализът на емпирични данни е свързан преди всичко с оценката на валидността на анализиранияте теории и модели, както и с вероятността за осъществяване на коментиранияте стратегически визии за бъдещето на ЕС. Като основно емпирично поле, което да служи като „източник на материали, литература, анализи и заключения по темата“ авторът еднозначно определя Източното разширение на ЕС. Авторовият принос е единствено и само в тази насока. Това е неизбежно следствие от избрания изследователски подход.

Описание на приносите

Димитър Пехливанов е представил за защита текст с добре изградената структура научен стил и апарат, който отговаря на формалните критерии за дисертационен текст. Изпълнени са и другите нормативни изисквания, като адекватното отразяване на съдържанието на дисертационния труд в автореферата, както и самооценка на приносните моменти.

Неговите приноси се свеждат преди всичко до аргументирането на две основни тези – че хетерогенността в ЕС нараства и че ролята и значението на наднационалното институционално ниво в ЕС ще отслабва и той все повече ще се трансформира в международна организация от хибриден тип. Двете тези се обосновават чрез системен анализ на многобройните сравнителни оценки и научни изследвания, а също така и чрез анализ на документи, исторически факти и емпирични данни.

Публикациите по темата са личен принос на Димитър Пехливанов (не са в съавторство), като оригиналността на тезите му не подлежи на съмнение.

Въздействия на дисертационния труд върху външната среда.

В своя автореферат Димитър Пехливанов е посочил седем публикации, свързани с темата на дисертационния му труд, по-голямата част от които са достъпни он лайн. Те свидетелстват както за системните му усилия, така и за ефективната му включеност в професионалната общност на изследователите на ЕС в България. Освен в издания посветени на тематични докторантски конференции, трябва да се отбележат две публикации в издания на Българската асоциация за европейски изследвания и две

публикации в сборник с доклади от ежегодната международна конференция на катедра „Европеистика“ на СУ „Св. Кл. Охридски“. Всичко това свидетелства, че Димитър Пехливанов изследва значими за българската академична европеистка общност проблеми и че неговите публикации са органична част от научната ѝ продукция.

Мнения, препоръки и бележки.

В дисертационния труд обяснимо липсва анализ на два основни фактора, които във все по-голяма степен определят процеса на взимане на решения и изработване на политики в ЕС – партийността и електоралната динамика. Ролята и значението на европейските партии от една страна и на електоралните нагласи на избирателите от друга нарастват както в резултат на засилващите се правомощия на Европейския парламент, така и в резултат от новите правила и процедури, регулиращи финансирането и функционирането на европейските партии. Парламентаризацията и партизацията са два процеса, които неизбежно и много видимо водят до засилване на наднационалните политически институции. Тезата на автора би трябвало и би могло да бъде аргументирана и с оглед на тези два процеса.

Що се отнася до методологическия инструментариум, отсъствието на коментар и оценка за цяла група публикации, които разглеждат теорията на вето играчите (G.Tsebelis) и нейното приложение при анализа на секторните политики на ЕС е безспорен пропуск и в обзора на литературата и в теоретичния модел касаещ темата за значението на хетерогенността и управленските модели, чрез които се гарантира управляемост и ефективно взимане на политически решения при висока хетерогенност на участниците в политическия процес.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като имам предвид дългогодишната изследователската работа по дисертационния труд, значимостта на темата, оригиналността на основните изследователски резултати и научните приноси на представения за защита труд с убеденост ще гласувам „за“ да бъде присъдена на **Димитър Иванов Пехливанов** образователната и научна степен „ДОКТОР“.

София

12.05.2024 г.

проф. д-р Румяна Коларова